

sector", which defines mandatory reorganization of collective farms and helped to create various forms in the Ukrainian village. The establishment of new forms of ownership and created favourable conditions for business development in the agricultural sector of Ukraine.

Key words: farming cooperatives, rent, entrepreneurship, privatization, farm, tax on land.

Отримано: 06.11.2014

УДК 94(477)«1920»:355.3:35:075

Д. В. Трембовецький

РЕОРГАНІЗАЦІЯ ВІЙСЬКОВОГО МІНІСТЕРСТВА УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ В 1920 РОЦІ

Стаття присвячена реорганізаціям Військового міністерства Української Народної Республіки в 1920 році. Визначається актуальність теми дослідження. Подається історіографічний аналіз проблеми, який вказує на не розробленість даної проблематики та засвідчує необхідність такого дослідження.

У публікації відмічається, що структурна організація військового відомства періоду Директорії УНР будувалася на основі історичного досвіду попередніх українських режимів (управи, відділи). Юридичною основою для вироблення оптимальної основи стали Закони «Про тимчасові штати» та «Про вище військове управління». Вказуються обставини, в яких відбувалися реорганізації військового відомства.

Зроблено спробу детально проаналізувати структурні зміни, які відбувалися в Військовому міністерстві в результаті реорганізації протягом 1920 року. Зазначаються нововведення в структурі військового відомства. Вказуються які нові Управи чи відділи з'явилися, які відбулися об'єднання і ліквідації.

Аналізуються причини докорінної зміни структурної організації Військового міністерства, які відбулися в результаті листопадової реорганізації 1920 року.

Ключові слова: Військове міністерство, військове відомство, Директорія УНР, структурна організація, реорганізація, Українська Народна Республіка.

У період Директорії УНР на порядок денний постали питання забезпечення обороноздатності української державності та будівництва національних Збройних сил. Важлива роль у цьому відводилася Військовому міністерству, як важливій складовій державного управління. За таких умов одним із завдань постало вироблення оптимальної структури військового відомства, зокрема, в 1920 році. Однак цей процес не отримав належного висвітлення в історіографії. Так, радянські історики, в силу ідеологічної заангажованості, загалом не звертали увагу на діяльність цього міністерства. Вони обмежувалися лише констатацією факту його існування, згадували прізвища окремих міністрів [6; 7]. Не на багато більше уваги проблемі реорганізації військового відомства Директорії УНР приділяли зарубіжні [8-13] та вітчизняні історики [14-23]. Певним виключенням у цьому переліку може слугувати праця А. Руккаса «Разом з поль-

ським військом»: Армія Української Народної Республіки 1920 р. (структура, організація, чисельність, уніформа)», в якій, в окремому розділі, в контексті вищих органів військового управління простежується організація та діяльність Військового міністерства в 1920 році, побіжно згадуються і всі його реорганізації [24]. Недостатня увага науковців до зазначеної в заголовку проблеми історіографії й спонукала автора на появу відповідної публікації.

З перших днів антигетьманського повстання перед Директорією УНР постала проблема формування Збройних сил республіки і чіткої структури їх вищого управління, зокрема її складової – військового міністерства. Однак, в силу воєнно-політичних обставин, протягом 1919 року вироблення оптимальної структури міністерства не відбулося. І лише наступного року було здійснено необхідні кроки.

Початок розбудови Міністерства військових справ Другої УНР покладено призначенням 26 грудня 1918 року на посаду його керівника О. Осецького [1]. Після повалення гетьманату П. Скоропадського з'явилася можливість прискорити цей процес. Однак, складна ситуація, в якій опинилася УНР, не дозволила швидко здійснити задумане і змушувала шукати оптимальний варіант організації роботи та структури військового міністерства.

В основу побудови військового відомства було взято досвід попередніх українських режимів, коли в його структурі виділялися управління, управи, відділи, які б мали забезпечити виконання тієї чи іншої функції міністерства [25; 26].

У листопаді 1919 року, під керівництвом військового міністра полковника В. Сальського розпочалася реорганізація структури військового відомства, що мало б значно покращити його функціональність і сприяти розбудові Збройних сил УНР та сприяти успіхам на фронтах [2, арк.56]. У доповіді військового міністра до Головного отамана С. Петлюри від 9 листопада 1919 року «Про тимчасове затвердження штатів Центральних Управлінь Військового Міністерства» зазначалось, що «становище питання про штати військового міністерства ще й досі знаходиться на непевному ґрунті. По сей день не має затверджених потрібних нормальних штатів, завдяки тому, що вони постійно вимагали змін, викликаних життям. Зараз вони вже остаточно вироблені й обставини менту вимагають негайно ввести їх в життя ...». Полковник В. Сальський наголошував, що «проведення їх звичайним законодавчим шляхом займе досить довгий час», тому просив «затвердити їх як тимчасові» [2, арк.54].

Згідно зазначеного документу структуру військового відомства мала в собі кілька важливих компонентів: 1) Військовий міністр; 2) Військова рада; 3) Управи з відділами (Загальна, Головна управа генерального штабу, Головна управа персонального складу, Головна управа постачання, Військово-морська управа) та 4) Головний військовий прокурор [2, арк.55].

Проте практичне втілення в життя цього плану, у зв'язку із важким воєнно-політичним становищем УНР, було перенесено на наступний рік.

У січні 1920 року у зайнятому поляками Кам'янці-Подільському було засновано Військову раду, яка створювалася для «обговорення й вироблення проектів статутів військових інституцій і різних військових організацій; обговорення й вирішення питань, які виходять за межі кола компетенції військового референта; вирішення питань військового характеру, внесених у раду Головноуповноваженим; розгляду й полагодження, різних непорозумінь і скарг» [24, с.141].

На початку весни вдалося нормалізувати роботу військового відомства. 31 березня було видано розпорядження про введення у дію тимчасових штатів військового міністерства з розподілом повноважень його структурних підрозділів, запропонованих ще в листопаді минулого року [3].

В літку 1920 року відбулася чергова реорганізація структури військового міністерства. Самостійною одиницею стала Головна управа генерального штабу (поділялася на три генерал-квартирмейстерства). Замість Головної управи персонального складу була створена Головна мобілізаційно-персональна управа [24, с.136]. Остання поєднала у собі компетенцію раніше існуючих. З Головної управи генерального штабу в її структуру увійшли секретарський відділ, мобілізаційна управа, а з Головної управи персонального складу – секретарський відділ, персонально-статистична управа (реорганізована у персональну управу) та нагородно-пенсійна управа (реорганізована у пенсійну управу). Замість Управи головного військового прокурора постала Головна військово-судова управа.

Нововведенням стала поява в структурі відомства інспекторату піхоти, кінноти, технічних військ та санітарної служби [24, с.467].

Значно розширилася структура Головної управи постачання. Так, в складі Інтендантської управи поряд із грошовим, харчовим і речовими відділами з'явилися загальний та технічний відділи. Артилерійська управа включала в себе артилерійський технічний комітет, загальний відділ, відділ заводів, відділ постачання зброї, відділ постачання вогневих та хімічних припасів, відділ постачання амуніції та відділ прийомів. Санітарна управа отримала в своїй структурі адміністративно-господарчий відділ, шпиталево-евакуаційний відділ, санітарно-гігієнічний відділ та фармацевтичний відділ. До нововведень можна віднести появу в складі Військово-технічної управи, поряд із електротехнічним і самоходним відділами, загального та будівельного відділів, а також окремо Відділу у справах закордонних закупівель. Як і в попередній період продовжували існувати Управа авіації та повітроплавання, Ветеринарна управа, Ремонтна управа і юрисконсульт.

Головна військово-судова управа включала в себе секретарський, касаційний, законодавчий і кодифікаційний відділи, відділ місць замовлень, відділ прокурорського нагляду та частину судового нагляду та статистики.

Структурні зміни обминули лише Законодавчу, Загальну та Військово-морську управи [24, с.467].

Події на фронті призвели до появи з 7 серпня при Ставці Головного отамана Похідної канцелярії Військового міністерства, яка мала на меті забезпечити належний зв'язок між відомством і С. Петлюрою [4, арк.13]. Після чергового переїзду міністерства до Кам'янця-Подільського восени 1920 року необхідність у існуванні даної структури відпала і 23 жовтня її розформували, а всі справи, які розглядалися нею, переходили до відповідних управ міністерства [4, арк.125зв.].

Як виявилось, існуюча структура Військового міністерства, що функціонувала на базі тимчасових штатів, себе не виправдала. А тому і постало питання її реорганізації. Здійснення вдосконалення передбачалося на основі Закону від 12 листопада 1920 року «Про вище військове управління» [5]. Згідно документу структура відомства серйозно змінювалася.

Керівник міністерства вважався «найближчим виконавцем вказівок Головного отамана по службі Військового міністерства і по розв'язанню питань укомплектування та забезпечення армії всім необхідним для її існування». Військовий міністр віддав укомплектуванням та забезпеченням армії всім необхідним для її існування, відповідав перед Радою народних міністрів за «всю військову справу». Він також давав свої висновки щодо кандидатур на генеральські звання, підписувався під наказами і розпорядженнями по війську УНР.

До складу Військового відомства входили окрім його керівника помічник міністра, Канцелярія військового міністерства та Головні управи (Мобілізаційна, Постачання, Військово-морська та Військово-судова) [5, арк.10].

Головна Мобілізаційно-персональна управа, як «найближчий виконавчий орган вказівок військового міністр по обчисленню і поповненню людьми, кіньми і засобами перевезення всієї армії», згідно закону включала в себе чотири управи: мобілізаційну, ремонтну, персональну і пенсійну. Дана структура мала власну канцелярію [5, арк.11].

Головна управа постачання складалася з ряду управ (озброєння, ветеринарної, господарчої, провісочно-ліквідаційної), головної військової каси та відділів ліквідаційного і закордонних закупівель. При Управі озброєння була приймальна комісія і артилерійський комітет. При санітарно-ветеринарній управі знаходився військово-лікарський вчений комітет і приймальна комісія.

Без змін залишилася Військово-морська управа, до складу якої входили відділи морського генштабу, морського технічного і будівельного.

У структурі Судової управи виділяються три відділи (загальний, карних статутів і наказів, прокурорського нагляду). Згідно закону, при управі передбачалося функціонування правничої академії. При ній же знаходився Головний військовий прокурор.

Ще однією важливою складовою була Канцелярія Військового міністерства, яка окрім свого начальника мала три відділи (господарсько-комендантський, персонально нагородний, рахун-

ково-провірочний). При канцелярії знаходився архів Військового міністерства.

Однак поразка на фронті українського війська не дозволили втілити у життя даний закон, здійснити необхідне корегування військового міністерства УНР.

Остання в 1920 році реорганізація структури військового відомства УНР передбачала його докорінну зміну. Було ліквідовано значну кількість автономних Головних управ. Відхід від попередньої структури, яка на наш погляд теоретично була збалансованішою, і в більшій мірі відповідала необхідним потребам, зумовлювався рядом чинників. Вважаємо, що вагомим спонукальним мотивом до зменшення структурних одиниць міністерства була нестача кваліфікованих кадрів на посади в управах і відділах. Адже про яку ефективність роботи могла йти мова, коли, наприклад, Управа авіації і повітроплавання мала лише начальника і помічника, а Артилерійська тривалий час складалася лише з трьох осіб [24, с.155-156]. А з огляду на поразки на фронті, цілком логічним могло скластися враження про неефективність існуючої структури та необхідність змін.

Таким чином, протягом 1920 року, шляхом реорганізації військового міністерства УНР, здійснювався пошук оптимальної структури організації військового відомства, яка б дозволила допомогти забезпечити необхідний рівень обороноздатності та сподіватися на успішне завершення збройної боротьби за українську державність. Однак, складність воєнно-політичної ситуації, в якій опинилася Директорія УНР, стала серйозною перешкодою на шляху досягнення поставленої мети.

Список використаних джерел і літератури:

1. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі: ЦДАВОУ), ф.1065, оп.1, спр.14, арк.8.
2. ЦДАВОУ, ф.1075, оп.2, спр.33, арк.54-58.
3. ЦДАВОУ, ф.1075, оп.2, спр.61, арк.21-36.
4. ЦДАВОУ, ф.1075, спр.58, арк.10-11.
5. ЦДАВОУ, ф.1075, оп.1, спр.59, арк.1-14.
6. Великий жовтень і громадянська війна на Україні : енциклопедичний довідник / [відп. ред. І.Ф. Курас]. – К. : Голов. ред. УРЕ, 1987. – 632 с.
7. Українська РСР в період громадянської війни 1917-1920 рр. : у 3 т. – К. : Політвидав України, 1970. – Т. 3: Українська РСР на завершальному етапі громадянської війни. Відбиття нападу буржуазно-поміщицької Польщі, розгром Врангеля і петлюрівщини / [ред. кол. А.Д. Скоба (голов.), П.П. Гудзенко, М.Р. Доній та ін.]. – 463 с.
8. Доценко О. Літопис української революції. Матеріали і документи до історії української революції / О. Доценко. – К.; Львів, 1923. – Т. 2, кн. 4. – 362 с.
9. Нагаєвський І. Історія української держави двадцятого століття / І. Нагаєвський. – К. : Укр. письменник, 1993. – 414 с.
10. Стахів М. Україна в добі Директорії УНР : у 7-ми т. / М. Стахів. – Торонто, 1962-1966. – Т. I. – 276 с.; Т. IV. – 353 с.; Т. V. – 248 с.; Т. VI. – 247 с.; Т. VII. – 431 с.
11. Христюк П. Замітки і матеріали до історії Української революції 1917-1920 рр. / П. Христюк. – Відень, 1921. – Т. 1. – Кн. 1. – 152 с.; Кн. 2. – 204 с.

12. Шанковський Л. Українська армія у боротьбі за державність / Л. Шанковський. – Мюнхен, 1958. – 317 с.
13. Історія українського війська (від княжих часів до 20-х років ХХ ст.) / І. Крип'якевич та ін. – 4-е вид., змінене і доп. – Львів : Світ, 1992. – 712 с.
14. Бережинський В.Г. Військова організація основних українських державних формувань / В.Г. Бережинський. – К. : Акад. Збр. Сил України, 1995. – Ч. 3. – 48 с.
15. Колянчук О. Генералітет українських визвольних змагань. Біограми генералів та адміралів українських військових формацій першої половини ХХ століття / О. Колянчук, М. Литвин, К. Науменко. – Л. : Ін-т Українознавства ім. І. Крип'якевича, 1995. – 228 с.
16. Лозовий В. Вищі органи державної влади УНР Кам'янецької доби Директорії (червень-листопад 1919 р.) / В. Лозовий // Поділля і Волинь у контексті історії українського національного відродження : наук. зб. – Хмельницький, 1995. – С. 141-143.
17. Лозовий В. Внутрішня і зовнішня політика Директорії УНР (Кам'янецька доба) / В. Лозовий. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2005. – 224 с.
18. Рубльов О.С. Українські визвольні змагання 1917–1921 рр. / О.С. Рубльов, О.П. Ресніт // Україна крізь віки : у 15 т. – К. : Альтернативи. – 1999. – Т. 10. – 320 с.
19. Савченко В.А. Дванадцять воєн за Україну / В.А. Савченко. – Х. : Фолио, 2005. – 415 с.
20. Солдатенко В.Ф. Українська революція : історичний нарис / В.Ф. Солдатенко. – К. : Либідь, 1999. – 976 с.
21. Ткачук П. Сухопутні війська України доби революції 1917–1921 рр. : наук. вид. / П. Ткачук. – Л. : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Львів. ін-т сухопут. Військ НУ «Львів. Політехніка», 2009. – 312 с.
22. Якимович Б.З. Збройні Сили України : нарис історії / Б.З. Якимович. – Львів : Просвіта, 1996. – 359 с.
23. Яцюк М.В. Деякі юридичні аспекти розбудови Армії УНР доби Директорії (жовтень 1918 – грудень 1919 рр.) / М.В. Яцюк // Вісник Харківського університету. – № 401. – С. 210-219.
24. Руккас А.О. «Разом з польським військом»: Армія Української Народної Республіки 1920 р. (структура, організація, чисельність, уніформа) / А.О. Руккас. – Ніжин : ПП Лисенко М.М., 2013. – 480 с.
25. Кудлай О. Організація та становлення народного міністерства військових справ Української Народної Республіки (червень 1917 – квітень 1918 рр.) / О. Кудлай // Проблеми вивчення історії Української революції 1917–1921 років : зб. наук. статей / гол. ред. В.Ф. Верстюк. – К. : Інститут історії України НАН України, 2012. – Вип. 8. – С. 44-79.
26. Луговський О. Формування Збройних Сил Української Держави (1918 р.). Організаційний момент / О. Луговський // Військово-історичний альманах. – 2003. – №1. – С. 39-54; №2. – С. 38-57. – 2004. – №1. – С. 14-19.

Д. В. Трембовецький

РЕОРГАНИЗАЦИЯ ВОЕННОГО МИНИСТЕРСТВА УКРАИНСКОЙ НАРОДНОЙ РЕСПУБЛИКИ В 1920 ГОДУ

Статья посвящена реорганизации Военного министерства Украинской Народной Республики в 1920 году. Определяется актуальность темы исследования. Подается историографический анализ проблемы, который указывает на не разработанность данной проблематики и свидетельствует о необходимости такого исследования.

В публикации отмечается, что структурная организация военного ведомства периода Директории УНР строилась на основе исторического опыта предыдущих украинских режимов (управления, отделы). Юридической основой для выработки оптимальной основы стали Законы «О временных штатах» и «О высшем военном управлении». Указываются обстоятельства, в которых происходили реорганизации военного ведомства.

Сделана попытка детально проанализировать структурные изменения, которые происходили в Военном министерстве в результате реорганизаций в течение 1920 года. Указываются нововведения в структуре военного ведомства. Указывается какие новые Управы или отделы появились, которые произошли объединения и ликвидации.

Анализируются причины коренного изменения структурной организации Военного министерства, которые произошли в результате ноябрьской реорганизации 1920 года.

Ключевые слова: Военное министерство, военное ведомство, Директория УНР, структурная организация, реорганизация, Украинская Народная Республика.

D. Trembovetskij

THE REORGANIZATION OF THE WAR MINISTRY UKRAINIAN PEOPLE'S REPUBLIC IN 1920

The article is devoted to the reorganization of the War Ministry Ukrainian People's Republic in 1920. Determine the relevance of the research topic. Served historiographical analysis of the problem, which indicates not elaborated this perspective and demonstrates to need for such research.

In this publication noted that the structural organization of the military department of the Directory period UPR was based on the historical experience of the previous Ukrainian regimes (councils, departments).

The legal basis for the development of optimal foundation were Laws «On Temporary staffing» and «On top military control».

Identifies environments in which occurred the reorganization of the military departments. It was attempt to analyze in detail the structural changes that took place in the War Ministry as a result of reorganization during 1920. Indicate innovations in the structure of the military departments. Specifies that the new Board or departments appeared that occurred unification and elimination.

Analyze reasons of radical changes in the structural organization of the War Ministry, which took place as a result of the reorganization of November 1920.

Keywords: War Department, Defence Ministry, the Directorate of the UPR, structural organization, reorganization of the Ukrainian People's Republic.

Отримано: 10.10.2014